DE TOEKOMST DER PSYCHOLOGIE

OPENBARE VOORDRACHT GEHOUDEN BIJ DE AANVAARDING VAN HET AMBT VAN LECTOR AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT DEN 16EN OCTOBER 1918

DOOR DR. F. ROELS

C. N. TEULINGS, 'S-HERTOGENBOSCH — 1918

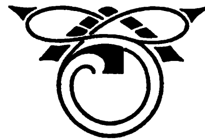
DE TOEKOMST DER PSYCHOLOGIE

DE TOEKOMST DER PSYCHOLOGIE

OPENBARE VOORDRACHT GEHOUDEN BIJ DE AAN-VAARDING VAN HET AMBT VAN LECTOR AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE UTRECHT DEN 16EN OCTOBER 1918

DOOR DR. F. ROELS

C. N. TEULINGS, 'S-HERTOGENBOSCH — 1918

Dames en Heeren,

De psychologie is een der laatste wetenschappen, die zich van de philosophie heeft geëmancipeerd en zij mag zich ondanks en misschien wel om haar jeugd in een algemeene belangstelling verheugen.

Met wat vreugde werd haar geboorte niet begroet, toen, ondanks de verzekering van achtenswaardige, wijze mannen, dat er op de komst van dat kind niet te rekenen viel, haar intrede in de wereld zoo voorspoedig en onder zulke gelukkige voorteekenen plaats greep. Had Kant niet beweerd, dat de psychologie nimmer een zelfstandige wetenschap kon worden, daar psychische processen zich niet tot een mathematische bewerking leenen en de verscheidenheid der innerlijke ervaring zich niet in haar elementen laat splitsen en willekeurig uit de geisoleerde elementen laat opbouwen? [1]) Was Comte om de steriliteit der innerlijke waarneming niet zoo overtuigd geweest van de onmogelijkheid eener psychologie op wetenschappelijken grondslag, dat hij haar in zijn systeem der wetenschappen geen plaats had ingeruimd? [2]) En zie, twintig jaar na Kants verscheiden ontwerpt Herbart [3]) een mechanica van het bewustzijn, dat hij weliswaar op een geheel van voorstellingen inperkt, maar wier wetmatig geregeld spel hij mathematisch tracht vast te leggen. De door Comte uitgestooten zelfwaarneming heeft sindsdien, hoewel zij nog lang met schuinen blik werd aangezien, de haar eigen plaats onder de psychologische methoden ingenomen en is in den allerlaatsten tijd als zelfstandige bron

1) Metaphysische Anfangsgründe der Naturwissenschaft, Kant Werke Bd. VII, Philosophische Bibliothek blz. 193. Vgl. ook: Kritik der reinen Vernunft. II Elementarlehre Ed. Reclam blz. 321.
2) Cours de philosophie positive 1830, blz.
3) Psychologie als Wissenschaft 1824.

van psychologische kennis en contrôle der objectieve waarneming volkomen gerehabiliteerd [1]).

Is het dan te verwonderen, dat met het verleden en het heden voor oogen, allen, die meewerkten aan of belangstellen in den onverwacht krachtigen groei der jonge psychologische wetenschap, zich afvragen, wat de toekomst zal zijn van het kind hunner liefde? Voor Heymans [2]) openen zich, wanneer hij in gedachten de ontwikkeling medemaakt, die voor de psychologie schijnt weggelegd te zijn, onbegrensde vergezichten, waarin de verhouding, waarin wij tegenover ons zelf, tegenover anderen en tegenover den grond der dingen staan, een nieuwe belichting verkrijgt. Maar niet allen koesteren even hooggestemde verwachtingen; Moebius is bezorgd en diagnosticeert in «Die Hoffnunglosigkeit aller Psychologie» [3]) een rachitis. Ook anderen schudden het hoofd, ofschoon minder ernstig; zoo beweert Bavinck, dat, hoewel zij zich in den korten tijd van haar bestaan reeds groote verdiensten verworven heeft, er tot dusver niet veel van de zekerheid, door de nieuwere psychologie gezocht en beloofd, is terechtgekomen [4]), terwijl Wundt, die het weten kan, omdat hij al meer kinderen ten doop heeft gehouden en voor de psychologie van den eersten stond af een zorgzame voogd is geweest, aan den avond van zijn leven nog niet geheel gerust blijkt te zijn over haar toekomst en al zijn vrees en verwachting in «Die Psychologie im Kampf ums Dasein» [5]) uitspreekt.

En inderdaad, de toestand, waarin de psychologie verkeert, geeft wel eenige reden tot zorg; zij maakt de puber-

---

1) Vgl. Ach. Die Willenstätigkeit und das Denken. Leipzig 1905, blz. 8—25; Michotte. A propos de la méthode d'introspection dans la psychologie expérimentale. Revue néo-scolastique, 1907 blz. 507; Roels. Psychologisch experiment en introspectie. Dekker en Van de Vegt, Utrecht. 1916.

2) De toekomstige eeuw der psychologie. Groningen, J. B. Wolters 1909.

3) Halle, Marhold 1907.

4) Paedagogische beginselen. J. H. Kok, Kampen 1917, blz. 59.

5) Leipzig 1913.

teitsperiode door en vertoont er alle kenmerken van. Had haar groei tot nu toe van buiten naar binnen plaats — overname van de methoden der natuurwetenschap en be-lichting van de gegevens der physiologie uit psychologisch oogpunt, — zoo tracht zij zich sinds eenigen tijd tegen alle vreemde inmenging te vrijwaren om haar ontwikkeling zelf te bepalen. In de botsing tusschen hetgeen zij van andere wetenschappen heeft geleend en dat, wat uit haar eigen karakter voortspruit, tusschen het verleden met zijn metaphysische en het heden met zijn empirische vraagstelling, tusschen de, vooral op het gebied van het zieleleven zoo diep gewortelde traditie en de daartegenover geoefende kritiek zijn aanwij-zingen gegeven, dat de eerste kindsheid reeds achter haar ligt en het overgangstijdperk is aangebroken, dat de jaren der rijpheid inluidt. Wij zijn getuigen van den strijd, dien de psychologie om haar zelfstandigheid uitvecht.

De docent, die de taak aanvaardt een wetenschap te onderwijzen, welke een dergelijke Sturm- und Drangperiode doormaakt, kan, dunkt me, niet beter doen dan in de open-bare voordracht, waarmede hij zijn onderwijs aanvangt, de voorwaarden te schetsen, waaronder z. i. het conflict tot een oplossing kan worden gebracht, die de hoop op een rijken oogst bij het gezicht van den weelderigen bloesem niet beschaamt. Ik wil U dan ook spreken over *de toekomst der psychologie.* Maar laat ik terstond opmerken, dat het mijn bedoeling niet kan zijn U het millennium der psycho-logie te schilderen. Dat zou mij niet passen. Slechts hij, die afgemat door jarenlangen, noesten arbeid aan den op-bouw der psychologie gewijd, een oogenblik verpoozing zoekt, heeft het recht het werkelijke een wijle voor het mogelijke te vergeten en den schoonen droom van «De toekomstige eeuw der psychologie»[1]) te droomen; voor hem echter, die reeds aan het begin van den weg neerzit, brengt zulk een droom slechts verlies aan geestkracht en

[1]) Heymans. De toekomstige eeuw der psychologie. Groningen, J. B. Wolters. 1909.

tijd; de psychologie en haar toekomst heeft van hem slechts heil te verwachten, wanneer hij de moeilijkheden, die zijn wetenschap doormaakt, rustig onder de oogen ziet.

«In het verleden ligt het heden, in het nu wat worden zal», zingt de dichter; de prognose wordt eerst nauwkeurig aan de hand van anamnese en status praesens bepaald, zegt de medicus hem na. Daarmede is een vluchtig overzicht over de wordingsgeschiedenis en den huidigen stand der psychologie gerechtvaardigd.

De krachtige opbloei, waarin zich de psychologie de laatste twintig, dertig jaren mag verheugen, dankt het leven aan een reactie. Hij overschaduwt een tijd, waarin het materialisme oppermachtig heerschte en de vermogenspsychologie, ondanks den geweldigen stoot, dien Herbart haar had toegebracht, haar treurig bestaan tusschen de sterk opgeschoten natuurwetenschappen voortsleepte. De door het materialisme de wereld ingeslingerde leus: «De menschelijke ziel een product der metamorphose van de stof,» was als een woord van bevrijding bedoeld. Wel zou de psychologie door aanvaarding dezer leus haar zelfstandige plaats onder de wetenschappen hebben ingeboet, maar daar stond tegenover, dat dan ook met één slag de weg tot een wetenschappelijke behandeling der psychologische verschijnselen geopend werd. De strijdkreet der materialisten vond echter niet overal weerklank, krachtig klonk het «voor» en «tegen» op, mara grootere belangstelling voor de psychische verschijnselen was er toch wel het gevolg van. «Ja, es schien fast,» zoo schrijft Windelband, «als solle auf diesem Gebiete der thatsächlichen Psychologie der Streit der metaphysischen Meinungen ausgefochten werden: so sehr beeilten sich die Anhänger der verschiedenen Schulen, die Realität ihres Seelenbegriffes in der psychischen Empirie nachzuweisen» [1]).

1) Ueber den gegenwärtigen Stand der psychologischen Forschung. Leipzig 1876. blz. 5. Vgl. in verband hiermede Lange. Geschichte des Materialismus II Ed. Reclam. blz. 391: «Durch die ganze Geschichte

Maar het materialisme beloofde veel en gaf niets. Vogts bewering, dat de gedachte door de hersenen, evenals de gal door de lever wordt afgescheiden, kon den toets eener wetenschappelijke kritiek niet doorstaan en het enorme perspectief, dat het materialisme had geopend, schrompelde ineen tot een in het geheel niet nieuwe bepaling der betrekking, die er tusschen de absoluut evenwijdig loopende physische en psychische processen bestaat [1]). Van de geheele materialistische hypothese geldt, wat James van een bepaalden vorm van medisch materialisme heeft beweerd: «the whole theory has lost its point in evaporating into a vague general assertion of the dependance, somehow of the mind upon the body» [2]).

De rechtvaardiging van hun philosophisch systeem is steeds de voornaamste preoccupatie der materialisten geweest. Zij plaatsten zich daarbij zoo goed en kwaad als het ging, op den bodem der ervaring dien zij als «dilettanten» — het woord is van Liebig — cultiveerden. Maar juist hier leed het materialisme een reeks nederlagen — de zwaarste wel op het terrein van de ziel en haar werkzaamheid — en het is begrijpelijk, dat de reactie daar het sterkst inzette. Fechner kwam het bewijs leveren, dat philosophie en natuurwetenschappelijk denken hand in hand kunnen gaan. Gesproten uit de natuurphilosophische school van een Schelling, had hij in «Nanna oder über das Seelenleben der Pflanzen» (1848) en in «Zend-Avesta oder über die Dinge des Himmels und des Jenseits» (1851) en nog in 1855 met zijn boek «Ueber die physikalische und philosophische Atomenlehre» resoluut partij gekozen tegen het materialisme. Daarbij had de vraag naar de mogelijkheid eener nauwkeurige bepaling van de intensiteit der psychische activiteit

des Materialismus geht der bestimmte Zug, dass die kosmischen Fragen allmählich an Interesse verlieren, während die anthropologischen einen immer grösseren Eifer des Streites herbeiführen.»

1) Vgl. Büchner. Kraft und Stoff. blz. 221.

2) Varieties of religious experience. blz. 19.

door middel van de sterkte der daaraan evenwijdig loopende physische processen hem steeds voor oogen gestaan en met volle recht mocht Wundt dan ook van de «Elemente der Psychophysik,» die in 1860 het licht zagen, schrijven: «die Psychophysik.... ist nichts anderes gewesen als der umfassendste und gründlichste Versuch, den er unternommen, die in dem Zend-Avesta entworfene Weltanschauung nach der Seite der von ihr postulirten Beziehungen zwischen körperlicher und geistiger Welt exact zu begründen und so mindestens innerhalb der durch die Erfahrung gezogenen Grenzen aus der Sphäre des blossen Glaubens in die des Wissens zu erheben» [1]).

Een omstandigheid, die den voorspoedigen groei der psychologie, van het eerste oogenblik van haar bestaan af, begunstigde was de hooge vlucht, die de toenmalige natuurwetenschap reeds had genomen. Zij werd voor de jonge wetenschap een moeder, die haar aangenomen kind van alle middelen voorzag, die haar zelf hadden grootgemaakt. En dat de psychologie in de eerste moeitevolle jaren van haar bestaan niet aan een kinderziekte bezweek, is voornamelijk wel te danken aan den krachtigen steun, dien zij in de instrumenteele hulpmiddelen en exacte onderzoekingsmethoden van haar oudere zusters, de natuurkunde en physiologie, ontving.

Slechts een van de beide factoren, die het ontstaan der nieuwere psychologie in de hand hebben gewerkt — reactie tegen het philosophisch materialisme en het daarmede gepaard gaande wetenschappelijk dilettantisme — heeft zijn stempel op de eerste jaren harer ontwikkeling gedrukt. Van stonde af aan en tot op den huidigen dag toe heeft de psychologie zich beijverd de methoden, die Fechner haar als peet bij haar geboorte had meegegeven — de zgn. psychophysische methoden van meting — op steeds vastere en breedere mathematische basis te grondvesten en in aan-

---

[1]) G. Th. Fechner. 1901. blz. 50.

sluiting daaraan geëigende experimenteele methoden tot onderzoek der hoogere psychische processen en vermogens, die van het denken en willen incluis, uit te werken. Zij heeft zich daardoor van het eerste oogenblik af tegen een hervallen in het wetenschappelijk dilettantisme gevrijwaard en het beste bewijs, dat zij, wat dat betreft, nog steeds op den goeden weg gaat, is wel, dat al wie op dit gebied liefhebbert, zich bij haar niet op zijn plaats gevoelt. In dat licht bezien krijgen uitvallen, in den geest van dien, welken Aletrino zich in de «Nieuwe Gids» tegenover de experimenteele psychologie veroorloofde, een bijzondere beteekenis [1]).

Het nauw verband, waarin philosophie en exacte wetenschap zich bij Fechner bevonden, deed een oogenblik hopen, dat aan de hand der empirische psychologie ook de philosophie een tijdperk van bloei zou intreden. Deze verwachting werd echter al spoedig beschaamd; daarvoor had de philosophie zich in den loop der eeuwen aan te groote fouten tegenover de afzonderlijke wetenschappen schuldig gemaakt, fouten, die een optimistische idealist als Fechner wel over het hoofd wilde zien, maar die de jonge, eerst kort geleden geëmancipeerde, zelf-bewuste psychologie haar maar niet zoo kon vergeven. De philosophie toch was nooit anders dan een stiefmoeder voor de natuurwetenschappen geweest, wier ontwikkeling zij, zoolang deze nog onder haar voogdij stonden, steeds had tegengewerkt. Zelfs de geringste poging tot een zelfstandig antwoord op vragen, die klaarblijkelijk tot de competentie der natuurwetenschap behoorden, had zij onderdrukt door het opzetten van een grooten mond over almachtige vermogens, die van al het werkelijke en mogelijke een verklaring zonder rest moesten geven. Deze soort philosophie met haar systematisch misbruik van tot in het oneindige vermenigvuldigde vermogens heeft Molière in «Le mariage forcé» en Voltaire in zijn inleiding tot de

[1]) Nieuwe Gids.

werken van Molière terecht bespottelijk gemaakt. Is het dan te verwonderen, dat de psychologie met het voorbeeld voor oogen der natuurwetenschap, wier bloei eerst dateerde van af het oogenblik, dat zij zich van de philosophie had geëmancipeerd, de philosophie, waaraan het toeval haar op het oogenblik harer bevrijding opnieuw wilde koppelen, met een wantrouwenden blik beschouwde? Toen dan ook Lange den kreet «Terug naar Kant!» aanhief en deze van alle kanten werd herhaald, nam de jonge psychologische wetenschap de gelegenheid te baat om de verzaking aan alle philosophie, die tenslotte in deze leus ligt opgesloten, door te voeren. Dit lukte wel niet in allen deele, hoofdzakelijk, omdat de natuur van het «animal metaphysicum» sterker bleek dan de leer, maar het devies «Psychologie ohne Seele» dat het psychologisch onderzoek al spoedig in zijn banier schreef, liet niet toe den minsten twijfel omtrent de duidelijkheid der bedoeling te koesteren.

De het sterkst sprekende karaktertrekken der moderne psychologie in de eerste jaren harer ontwikkeling zijn dus wel de zuivere wetenschappelijkheid harer methoden, die zich een zoo exact mogelijke meting van gegeven elementaire of opzettelijk geisoleerde psychische functies en haar mathematische behandeling ten doel stelden en de duidelijk uitgesproken afkeer van alle Metaphysiek, die zich, zoo al niet immer met de daad, dan toch in woorden demonstreerde.

Iemand nu, die, onkundig van de voorwaarden, waaronder de ontwikkeling der psychologie plaats had en onbekend met den vasten regel, dat elke reactie een tegenreactie in het leven roept, hedentendage haar arbeidsveld in zijn breedte en diepte overziet, zou weinig van het eigenaardig aspect, dat zij jaren lang heeft vertoond, vermoeden. Want er heeft een radicale omkeer in de preoccupaties der psychologie plaats gegrepen. In de zuivere wetenschappelijkheid, waarvan zoo even sprake was, schijnt met de steeds aangroeiende belangstelling voor de differentiatie der indivi-

dualiteiten en de penetratie der psychologie in het gebied van nagenoeg ons geheele weten en handelen een bres te zijn geschoten [1]), terwijl er ook wel wat beweging schijnt te komen in den starren afkeer, die de psychologie tot nog toe jegens de philosophie bezielde en wij vinden daarin een nieuwe aanwijzing tot de in den aanvang onzer voordracht uitgesproken veronderstelling, dat onze wetenschap de puberteitscrisis doormaakt. Het op den achtergrond treden van het egoïsme, waarmede de psychologie zich slechts met subtiele, theoretische problemen inliet voor een intensieve belangstelling in de psychologische vraagstukken, die de praktijk van het dagelijksch leven opwerpt en het idealisme, dat zich, wel wat schuchter, baan breekt in de pogingen, waarmede men hier en daar boven de ervaring tracht uit te komen, zijn inderdaad teekenen, die ons niet kunnen bedriegen. Het is echter de vraag, of wij ze als symptoom eener aan de jeugd eigen zelfoverschatting dan wel als openbaring van een gerechtvaardigd zelfvertrouwen dienen te beschouwen. In elk geval is een nadere bestudeering der psychologie in haar huidigen vorm in zooverre van belang, als in de eigenschappen der puberteitsjaren de gestalte der latere persoonlijkheid reeds eenigszins aan den dag treedt.

Het ontstaan eener individueele psychologie wordt onmiddellijk verklaarbaar, wanneer men bedenkt, dat de algemeene psychologie, die zich de beschrijving en verklaring der bewustzijnsverschijnselen in hun algemeen-geldende, wetmatige verbinding ten doel stelt, een in zekeren zin gerechtvaardigde abstractie maakt van al wat de psyche van het individu aan persoonlijks biedt [2]). Nu kan dat geen kwaad, zoolang men maar in het oog houdt, dat ondanks

---

1) Vgl. Piorkowski Beiträge zur psychologischen Methodologie der wirtschaftlichen Berufseignung, Leipzig 1915. Beiheft II zur Zeitschrift für angewandte Psychologie und psychologische Sammelforschung. blz. 1 en 2.

2) Vgl. W. Stern. Die differentielle Psychologie in ihren methodischen Grundlagen. Leipzig 1911. Einleitung blz. 1.

het feit, dat alle individueele verschillen opzettelijk, d. w. z. ter uitsluitende concentratie der opmerkzaamheid op het algemeen-geldende, over het hoofd worden gezien, deze daarom nog wel beteekenis bezitten en de moeite eener afzonderlijke beschouwing waard blijven. De vraag is echter, of, vooral gezien de late opkomst der individueele en toegepaste psychologie — de eerste pogingen van Binet en Stern in die richting dateeren van de laatste twintig jaren — dit den leiders der psychologische wetenschap wel immer klaar voor den geest heeft gestaan. Hoe het ook zij, zeker is, dat overwegingen van theoretischen en praktischen aard sterk voor een intensieve studie der individueele psychologie pleiten. Daar is op de eerste plaats het probleem van de zelfstandigheid der ziel, het probleem van den individueelen geest, dat hoewel het niet, zooals Heymans verwacht, langs methodisch- empirischen weg tot klaarheid zal worden gebracht, wijl, gelijk Der Mouw terecht opmerkt, de meest volledige analyse van den bewustzijnsinhoud nooit het juist niet analytisch zijn, het gesloten-geheel-zijn van den individueelen bewustzijnsinhoud verklaren kan, dan toch in de gegevens der individueele psychologie de stof voor een oplossing moet vinden [1]).

Allicht zou men geneigd zijn te denken, dat kunstenaars, wier doel het toch is individualiteiten uit te beelden, geroepen zijn om den psycholoog dezen arbeid uit de hand te nemen. Ten onrechte, want ook de individueele psychologie zoekt, voor zooverre het haar mogelijk is, de gecompliceerde verschijnselen en processen, waarvoor zij komt te staan, tot hun laatste elementen terug te brengen en is door de hulp van den kunstenaar, wiens intuitie, of hoe men het noemen wil, de persoonlijkheid in het licht zijner eigen subjectiviteit beschouwd, allerminst gebaat. Niet subjectief gekleurde waarnemingen, maar objectieve feiten zijn noodig en die

1) Heymans. Het Ik en het psychisch monisme. Tijdschrift voor Wijsbegeerte 1917. blz. 339. Vgl. Heering. De zelfstandigheid der ziel. A. W. Sijthoff's Uitgevers Mij. Leiden 1917. blz. 6.

alleen kunnen de basis vormen van een algemeene wetenschap der individualiteit.

Er is echter meer. De algemeene psychologie zal, juist omdat zij de actualiteit van het bewustzijn tot voorwerp heeft en deze aan een verklaring der verschijnselen in hun algemeen-geldende, wetmatige verbinding ten grondslag legt, nimmer de som der potentieele en actueele energie van het individu kunnen omvatten. En nu is — en dat geldt zeer zeker van de besten onder ons — de mensch vaak meer dan op een gegeven oogenblik van hem blijkt. Terwijl de algemeene psychologie slechts symptomen: gewaarwordingen, voorstellingen, gedachten, gevoelens, wils- en kiesakten onder het oog krijgt, dringt de individueele psychologie tot de bronnen van aanleg, temperament en karakter daarachter door en opent zich daarmede de mogelijkheid den mensch te zien, zooals hij is.

Maar zelfs blijven geheele stukken van het actueele bewustzijn voor de algemeene psychologie een gesloten boek. Een ieder, die zich met onderzoekingen van algemeen-psychologischen aard, vooral aangaande hoogere psychische processen, het willen b.v., heeft beziggehouden, moet het wel zijn opgevallen, hoe zelden men in het experiment karakteristieke, levensechte wilsverschijnselen aantreft. Ik ben het geheel eens met Heering, waar deze schrijft: «Als ik van iets zeker ben, dan is 't wel hiervan, dat ik, psychisch genomen, meer ben dan mijn psychisch gebeuren, dat ik de hoofdvoorwaarde ben van dat gebeuren» [1], maar ik voel mij toch genoodzaakt er bij te voegen, dat dit axioma van mijn denken en van mijn leven mij nooit in het laboratorium bewust geworden is.

Ik geloof dan ook, dat met de uitbreiding harer belangstelling tot vraagstukken van het individueele leven de psychologie een stap heeft gedaan, die voor haar verdere ontwikkeling van beslissend gewicht moet worden geacht,

---

[1]) Heering lo co blz. 5.

hoofdzakelijk wel, omdat haar daardoor domeinen zijn geopend, waar zij anders nimmer den voet zou hebben gezet.

Het zijn voornamelijk overwegingen van meer practischen aard, die het ontstaan eener toegepaste psychologie in de hand hebben gewerkt. Te veel en te zoete vruchten had men geplukt van de natuurwetenschap en haar toepassingen dan dat men zich niet vol verwachting had afgevraagd of ook voor de psychologie niet het oogenblik om haar kennis in macht om te zetten, was aangebroken. Door sommigen — en niet de eersten de besten — werd die vraag met een beslist «neen» beantwoord, Wundt b.v. achtte den tijd nog niet gekomen. Maar dat heeft anderen niet belet de hand aan den ploeg te slaan en een psychotechniek uit te werken, die den opvoedkundige, den rechter, den arts, den predikant en priester, den man van zaken, den bedrijfsleider, den staatsman, kortom een ieder, die bij de uitoefening van zijn ambt in het zieleleven van anderen ingrijpt, in staat moet stellen om de gegevens der psychognostiek voor zijn kultuurarbeid te hanteeren.

Men is geneigd tegenover dergelijke grootscheepsche plannen van zelfoverschatting te spreken en op het voorbeeld der natuurwetenschap te wijzen, die meer dan 20, 30 jaren oud was, voor zij door een schitterende techniek de kroon op haar werk zette. Het heeft inderdaad niet ontbroken aan hen, die de psychologie bij haar vlucht naar de techniek «Icare, Icare» hebben nageroepen en haar aan het spreekwoord hebben herinnerd, dat wie het onderste uit de kan wil hebben het lid op den neus krijgt. Ik geloof, dat de bezorgdheid dezer critici op een te ver doorgetrokken parallel tusschen natuurwetenschap en psychologie berust en daarom misplaatst is; zij zien over het hoofd, dat op psychologisch gebied de praktijk de wetenschap steeds vooruit is en dat, wanneer de wetenschappelijke psychologie den practicus haar hulp niet verleent, hij die noodzakelijk in de voorwetenschappelijke ervaring zoeken moet. Münsterberg merkt dan ook, m. i. terecht, op: «Mit dem Fliegen

konnte die Technik warten bis die Physik in ihren Forschungen dahin kam, dass die nötigen Motoren gebaut werden konnten, aber Erziehen und Unterrichten, Rechtsprechen und Strafen, Arbeiten und Kaufen, muss überall vor sich gehen und muss überall mit psychischen Tatsachen rechnen. Versagt die wissenschaftliche Psychologie ihre Hilfe, so nimmt das Leben mit vorwissenschaftlichen Beobachtungen vorlieb. Da kann es doch unmöglich den Interessen der Kultur entsprechen, wenn die Psychologie darauf besteht ihr nichts zu geben, weil sie ihr nicht *alles* geben kann.» [1])

Het zou mij gemakkelijk vallen U met de stukken in de hand te bewijzen, dat de psychotechniek reeds terstond na haar geboorte in ruime mate tegen haar taak bleek opgewassen te zijn; dat zou evenwel te veel tijd vragen. Ik kan echter niet aan de verzoeking weerstaan U een van de vele gevallen, waarin de interventie van den psychotechnicus met succes werd bekroond, mede te deelen. Het betreft het uit individueel, sociaal en economisch oogpunt zoo gewichtig probleem der beroepskeuze. Münsterberg, de vader der psychotechniek, die een onderzoek instelde naar de psychophysische eigenschappen voor verschillende beroepen, zooals dat van trambestuurder, machinist, scheepskapitein enz. vereischt, bood de Amerikaansche Bell Telephone Company, die zich genoodzaakt zag jaarlijks een derde der voor den dienst aangenomen telefoon-bediensters wegens ongeschiktheid te ontslaan, zijn medewerking aan om de candidaten aan een psychologisch onderzoek te onderwerpen. [2])

Hij stelde zich ter plaatse op de hoogte van de psychophysische eigenschappen, die een geschikte telefoonjuffrouw dient te bezitten; zij bleken te bestaan in een bepaalden graad van verstandelijke ontwikkeling, een betrouwbaar onmiddellijk geheugen voor cijfers, een gelijkmatige, con-

[1]) Grundzüge der Psychotechnik. Leipzig 1914. blz. 3.

[2]) Münsterberg. Psychologie und Wirtschaftsleben[3]. Leipzig 1916. blz. 63 Vlg. ook v. Ginneken. De rechte man op de rechte plaats. N. V. de R. K. Boek-Centrale. Amsterdam 1918. blz. 29 volg.

stante concentratie der opmerkzaamheid, vingervlugheid, zekerheid en vlugheid in het treffen van een punt, waarop van grooten afstand wordt gemikt, een zekere snelheid van intellectueel onderscheidingsvermogen, korten reactie-tijd. Elk dezer eigenschappen werd met behulp eener daartoe geschikte proef onderzocht en het resultaat in een cijfer neergelegd. De cijfers, die in de verschillende proeven waren behaald, werden vervolgens voor elke candidate tot een eindcijfer verrekend en door vergelijking der aldus verkregen cijfers onderling was het mogelijk zich een denkbeeld over de betrekkelijke geschiktheid der meisjes te vormen. Het bleek nu, dat een paar geroutineerde telefoonjuffrouwen, die tusschen de candidaten waren ingeschoven — een omstandigheid waarvan Münsterberg niet op de hoogte was — in elke proef onder de besten behoorden en dat meisjes, die op grond van het onderzoek ongeschikt voor het beroep waren verklaard, ook in de praktijk faalden en later moesten worden ontslagen. Over het algemeen hadden de proeven uitstekend voldaan en het beste bewijs, dat de directie er haar voordeel mee had gedaan, is wel, dat sindsdien het onderzoek — in een gewijzigden vorm — systematisch op alle sollicitanten wordt toegepast.

Het groote gewicht, dat men aan een dergelijk onderzoek hecht, mag echter niet blind maken voor de fouten, die er bij worden begaan; Münsterberg zag deze trouwens ook wel in. De groote moeilijkheid toch bij een onderzoek naar de geschiktheid voor beroepen, waar het niet zoo zeer op een min of meer der afzonderlijke eigenschappen als wel op de verhouding dezer eigenschappen onderling aankomt, ligt in het feit, dat de uit het geheel van vereischte vaardigheden tot een afzonderlijk onderzoek gelichte eigenschappen niet gelijkwaardig zijn, waardoor het moeilijk is ze bij de berekening juist tegen elkaar af te passen. Zoo doet zich, wat b.v. de juist vermelde vaardigheden der telefoon-bediensters aangaat, de vraag voor, hoe hoog zij elk afzonderlijk zijn aan te slaan. Moet wellicht een der eigenschappen bij

het onderzoek twee of driemaal zooveel gewicht in de schaal leggen als een andere, die op haar beurt weer even zwaar moet wegen als alle andere samen? Münsterberg schatte a priori alle vaardigheden als gelijkwaardig en dat is natuurlijk verkeerd. Desniettemin voert deze weg eerder en zekerder naar het beoogde doel dan die, welken hij bij zijn onderzoek naar de geschiktheid van trambestuurders insloeg, toen hij meende het complex van eigenschappen, dat dit beroep vereischt, op zijn waarde te kunnen schatten uit de gegevens eener enkele proef van daarenboven nog bedenkelijke symptomatische waarde.

Er zijn ontegenzeggelijk teekenen, dat de individueele en toegepaste psychologie op den goeden weg is. Reeds het feit, dat zij na het eerste succes, dat zij mocht behalen, niet op haar lauweren ging rusten, maar gestadig bleef arbeiden aan de verdieping en de verbreeding van haar terrein, stemt hoopvol en doet ons, niet het minst om wille van de nieuwe uitzichten, die zij voor theorie en praktijk opent, de hoogste verwachtingen koesteren omtrent haar werk in de toekomst.

Naast de belangstelling, waarin de individueele en toegepaste psychologie zich op het oogenblik mag verheugen en waardoor in de zuivere wetenschappelijkheid, die de moderne psychologie vanaf haar geboorte heeft gekenmerkt, een bres schijnt geschoten te zijn — in schijn slechts, niet in werkelijkheid, want de nieuwe problemen eischten andere, niet minder wetenschappelijke methoden dan de orthodox-experimenteele — noemden wij als tweeden karaktertrek, waarin de evolutie, welke de psychologie doormaakt, aan het licht treedt, de frontverandering tegenover de philosophie. Was «philosoof» al het ergste scheldwoord, dat een psycholoog naar het hoofd kon worden geslingerd, werkte nog maar kort geleden het woord «philosophie» op den psycholoog als een roode lap op een stier, zoo schijnt langzamerhand de hevige afkeer tegen al wat philosophie is, wat te bekoelen. Ja, het schijnt zelfs, dat bij sommigen de leus «la philosophie, voilà l'ennemi» al totaal heeft

uitgediend en de plannen voor het monsterverbond tusschen philosophie en empirische psychologie al klaar liggen. Eigenlijk is de band, die er steeds tusschen beide heeft bestaan, nooit verbroken geweest. Wel werd door Wundt, Ebbinghaus e. a. hevig op de Metaphysiek afgegeven, maar bij nader toezien springt onmiddellijk in het oog, dat al hun verwijten niet aan het adres der Metaphysiek als zoodanig, maar wel tot hen gericht zijn, die zich veroorloven er een andere Metaphysiek dan deze auteurs op na te houden. Het positivisme met zijn afkeer van alle Metaphysiek, is dan ook een «onmenschelijke» theorie, daar het alleen door het dier in al zijn strengheid kan worden toegepast. Een hond, is, zooals Dr. Bierens de Haan ergens zegt, de eenige consequente positivist; hij philosopheert niet over het «gegevene», maar eet het op.

Als er één zaak is, waarover alle psychologen het eens zijn, dan is het wel, dat een enkelvoudig, zelfstandig wezen, dat wij ziel noemen en dat de stabiele drager zou zijn van de voorstellingen, gedachten, affecten, wilsakten enz., die elkaar in bonte afwisseling opvolgen, in de empirische psychologie niet kan worden geduld. Een beroep op een dergelijke mysterieuse entiteit tot verklaring van het verband, waarin de langs empirischen weg verkregen gegevens staan, is een niet te rechtvaardigen introductie der Metaphysiek op het gebied der wetenschap. Maar ziet, nauwelijks zit men met de oplossing eener moeilijkheid verlegen of men maakt geen bezwaar de openlijk uitgebannen ziel onder de een of andere vermomming binnen te smokkelen. Een voorbeeld. Erich Becher heeft onlangs tegen het psychisch monisme een reeks bezwaren te berde gebracht, waarvan Heymans zelf beweert, dat zij tot het zwaarste geschut behooren, dat tegen zijn hypothese in stelling is gebracht. Zij draaien alle om de fundamenteele vraag of, formeel beschouwd, een bewustzijnsinhoud wel geëigend is om, zooals het psychisch monisme dat wil, als Ding an sich van het daarmede correspondeerende cerebrale phenomeen op te

treden, o. a. ook, omdat de complicatie der cerebrale verschijnselen zoo geheel en al verschilt van die der bewustzijnsprocessen. Deze vormen toch een gedurig en continueel wisselend gebeuren, terwijl wij ons de cerebrale verschijnselen als de resultante der bewegingen van soortelijk niet verschillende, onveranderlijke, kleine deeltjes te denken hebben. Heymans ontveinst zich de zwaarwichtigheid van het geopperde bezwaar niet, maar ziet geen anderen uitweg dan in een appèl op een onveranderlijke, constant gegeven psychische energie, die, boven de bewustzijnsinhouden tronend, hun van haar overvloed mededeelt. «Sicher wird, um das Dauerhafte an der Erscheinung zu erklären, auch in dem zugrundeliegenden Ansicht ein Dauerhaftes anzunehmen sein; ein solches scheint aber in der den verschiedenen Bewusstseinsinhalten anhaftenden und in beliebiger Weise über dieselben zu verteilenden psychischen Energie bereits jetzt erkennbar zu sein» [1]).

Of men nu spreekt van psychische energie, van een vermogen of van een ziel, komt op hetzelfde neer; met den naam verandert het begrip nog niet. In het eene, zoowel als in het andere geval, heeft men te maken met wat van phenomenalistisch standpunt Taine een metaphysische illusie heeft genoemd. Van Heymans psychische energie geldt even goed: «là voilà, considérée comme une essence d'ordre supérieur, située au delà des faits, stable, une créatrice.... posée à part par fiction, maintenue à l'état d'être distinct par un nom substantif, jusqu'à ce que l'esprit, oubliant son origine, la juge indépendante et devienne la dupe de l'illusion dont il est l'ouvrier» [2]).

Door het tersluiks inhalen der philosophie daar, waar de empirie in den steek laat, geven deze psychologen toe,

[1]) Heijmans. In Sachen des psychischen Monismus. Fünfter Artikel 6. Die neuesten Bedenken Erich Bechers. Zeitschrift für Psychologie. Bd. 79 Heft 4 bis 6. blz. 219. Vgl. ook Becher. Zur Kritik des parallelistisch-spiritualistischen Monismus. Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik. Bd. 161. blz. 42, in het bijzonder blz. 58, 59.

[2]) Taine. De l'intelligence I. Paris-Hachette et Cie. blz. 342.

dat de reactie tegen de philosophie over de schreef is gegaan. Maar zou het voor een geleidelijke en consequente ontwikkeling der psychologie niet beter zijn, dat men openlijk bekende, dat men te «voraussetzunglos» heeft willen zijn, dat men over het hoofd heeft gezien, dat de philosophie zich aan de basis en den top van het systeem der wetenschappen bevindt, in zooverre zij de methoden en veronderstellingen, waarmede de wetenschap werkt, te onderzoeken en haar gegevens tot een samenhangend geheel te vereenigen heeft? [1]) Langzamerhand begint dat inzicht te komen met het besef, dat men het zonder philosophie toch eigenlijk niet stellen kan. De psychologen van de eerste ure gingen te zeer op in waarneming en experiment dan dat zij het gemis sterk zouden hebben gevoeld. Maar met de empirie alleen raakt men op den duur toch ondervoed. En een der eerste symptomen, waarin zich de geestelijke honger van den louteren empirist openbaart, is de behoefte om de verschijnselen, die hij heeft waargenomen, onderling te verbinden en dit verband in een wet te belichamen. Dat hij met het maken der daartoe benoodigde veronderstellingen het gebied der Metaphysiek betreedt, wordt hij zich vaak in het geheel niet bewust. En toch, waar hij zijn hypothetische factoren ook zoekt, hetzij op het eigen terrein der psychologie, hetzij op dat der physiologie, zonder een uiteraard metaphysische opvatting omtrent de betrekking, waarin het bewuste en het onbewuste, het psychische en het physische staan, mag zijn verklaring geen verklaring heeten. Elke psycholoog, die boven een loutere beschrijving van psychische verschijnselen uitstreeft, heeft zich een eigen Metaphysiek geconstrueerd. Wel geeft hij zich daar niet immer voldoende rekenschap van, grootendeels reeds, zooals Dr. Hoogveld terecht opmerkt, omdat het zoo moeilijk valt de grens tusschen positieve wetenschap en het au-delà der empirie te bepalen. Want «waar gaat de vraag naar grond, wezen,

---

[1]) Vgl. Wundt. Einleitung in die Philosophie[5], Leipzig 1909. blz. 19.

doel het «positieve» onderzoek nu precies te boven? De etherhypothese pleegt men tot de natuurkunde te rekenen het aanvaarden van een oorzaak in gewonen zin heet wijsbegeerte; de bewering, dat de beweging van het ééne lichaam overgaat op het andere, wat nooit door eenig zintuig is geconstateerd, wordt brutaalweg bij de «empirie» ondergebracht» [1]). Aan dergelijke onderhandsche veronderstellingen van metaphysischen aard is het te wijten, dat hetgeen in verschillende handboeken als empirische zielkunde wordt aangediend, hemelsbreed uit elkaar loopt en dat van de lang beloofde eenheid der psychologie, nu evenmin als ooit te voren, iets terecht is gekomen.

Stern is openlijk voor het goed recht der philosophie in het krijt getreden. Hij wijst er op, hoe al wat maar eenigszins naar philosophie zweemde, jarenlang officieel uit de psychologie verbannen bleef, hoewel het toch vaak door een achterdeurtje weer werd binnengesmokkeld. Daartegenover bepleit hij de noodzakelijkheid om nu eens en vooral de onontbeerlijkheid van philosophische verklaringsfactoren toe te geven, niet om deze zoo maar, zonder meer te aanvaarden, doch om hen na een grondig wetenschappelijk onderzoek aan de gegevens der ervaring te werk te stellen [2]). Wat anderen maar niet wilden bekennen, heeft Stern openlijk uitgesproken: «die Grundbegriffe, mit denen ein Psychologe operiert, hängen in ihrer Fassung und Bewertung ab von seinen allgemeinen, nicht nur psychologischen, sondern auch philosophischen Grundanschauungen und sind nur aus diesen mit ausreichender Gründlichkeit herzuleiten» [3]).

Het is wel merkwaardig, dat juist de vader der individueele en toegepaste psychologie het hardst om terugkeer

---

[1]) Hoogveld. De taak der zielkunde. De Beiaard. 1e Jaargang, Nov. 1916. blz.

[2]) Stern. Die differentielle Psychologie in ihren methodischen Grundlagen. blz. 25.

[3]) Ibidem blz. 19. Vgl. ook van denzelfden auteur: Die Psychologie und der Personalismus. Zeitschr. für Psychologie. Bd. 78 Heft 1 en 2. blz. 1.

tot de philosophie geroepen heeft, maar verwonderen kan het toch niet. Want de individueele en toegepaste psychologie heeft tot object — en daarin verschilt zij van de algemeene psychologie, die slechts uit het bewustzijn opzettelijk geïsoleerde inhouden onder het oog krijgt — den mensch in zijn geheel, den mensch als individualiteit, als persoon, als ikheid, waarvan het eigenlijke en wezenlijke door de experimenteele methode niet kan worden gevat. Dit wezenlijke is, zooals Bavinck het uitdrukt, «onzegbaar, omdat het niet geanalyseerd, maar alleen in zijn geheel, synthetisch gegrepen en gekend kan worden» [1]). Hoewel ik de laatste zal zijn om te ontkennen, dat de schrijver van «De nieuwe opvoeding» gelijk heeft, wanneer hij daaruit de conclusie trekt, dat naast de nauwkeurigste psychographie de biographie, naast het verstand de intuitie, naast de kennis de liefde haar waarde behoudt, omdat de kennis vaak opgeblazen maakt en de liefde sticht, zoo geloof ik toch, dat de meest voor de hand liggende gevolgtrekking, die hier te maken valt, wel die der noodzakelijkheid eener op de empirie gebouwde Metaphysiek is tot verklaring der geslotenheid van den individueelen bewustzijnsinhoud.

Maar niet alleen het probleem der individualiteit blijft zonder den sleutel der philosophie een boek met zeven zegels, ook de toepassing der psychologie op de vraagstukken van het hedendaagsche kultuurleven is onafhankelijk van een uiteraard philosophische wereldbeschouwing niet door te voeren [2]). Wie er aan mocht twijfelen, neme eens Van Ginnekens «Taylor-stelsel en Zielkunde» [3]) ter hand; hij zal spoedig inzien, dat het woord van De Génestet: «Uw richting is mij wel», niet als motto boven de poort, die den toegang tot het gebied der toegepaste psychologie ontsluit, kan worden gebeiteld.

---

1) De nieuwe opvoeding. T. H. Kok. Kampen 1917. blz. 106.
2) Vgl. Die Psychologie und der Personalismus t. a. p.
3) Zielkundige Verwikkelingen I. N. V. de R. K. Boek-Centrale Amsterdam.

Het is Sterns verdienste een brug tusschen de psycho-logie en de beginselvragen eener philosophische wereldbe-schouwing te hebben geslagen. Het anti-psychologistisch karakter zijner philosophie kan een oppervlakkig beoordeelaar op een dwaalspoor brengen, maar bij nader toezien blijkt zij in een nauw organisch verband te staan met de gegevens der algemeene en meer in het bijzonder met die der indi-vidueele psychologie [1]).

De onmiddellijke ervaring leert, dat de mensch een «unitas multiplex» is: elementen van den meest verschil-lenden aard vereenigen zich in hem tot een eenheid. Men is gewoon deze elementen, naar gelang zij door introspectie of extrospectie worden gekend, als psychisch en physisch te onderscheiden. Van den beginne af heeft het alternatief psychisch-physisch het wijsgeerig denken beheerscht: in de problemen geest-stof, ziel-lichaam, idealisme-materialisme, werd het telkens weer aan de orde van den dag gesteld. Het vraagstuk der «unitas multiplex» daarentegen mocht zich nimmer in zulk een groote belangstelling verheugen en toch ligt daarin, volgens Stern, de sleutel van de wetenschap in het algemeen, van die van den mensch in het bijzonder; de keuze tusschen de alternatieven psychisch en physisch is, in vergelijking hiermede, slechts van secondair belang. Hij tracht derhalve voor alles de betrekking te bepalen, die er tusschen de verscheidenheid en eenheid in het individu bestaat. Daartoe onderscheidt hij een viertal

---

[1]) «Person und Sache» geeft ontwikkeling en leer van het kritisch personalisme, een algemeene teleologische wereldbeschouwing, waarin de tegenstelling «persoon» en «zaak» een kosmische beteekenis erlangt en ten grondslag wordt gelegd aan een verklaring van alle zijn en gebeuren. In «Die menschliche Persönlichkeit» wordt het persoonlijk-heidsbegrip, zooals het in het vorige werk was ontwikkeld en bepaald, met abstractie van zijn breedere kosmische geldigheid, in zijn zuiver psychologische beteekenis ontleed. In het reeds meermalen vermelde artikel «Die Psychologie und der Personalismus» gaat de auteur synthetisch te werk: uit de verscheidenheid van het psychisch feiten-materiaal tracht hij de eenheid der menschelijke persoonlijkheid te construeeren.

logische categorieën, die aan even zoovele coupen door de persoonlijkheid beantwoorden: verschijnselen, akten, disposities en subject. De verschijnselen zijn voor de zelf-waarneming onmiddellijk gegeven; de psycholoog beschrijft, ontleedt en ordent hen. De moeilijkheid begint eerst, wanneer hij hun samenhang tracht te verklaren. Meestal geschiedt dit aan de hand der wetmatigheid, waarmede het eene verschijnsel met het andere verbonden is, waarbij de begrippen associatie en reproductie dan een voorname rol spelen, of wel met behulp van het onbewuste. Maar welk van deze beide wijzen van verklaring men ook kiest, men verlaat er het gebied der ervaring, het domein der verschijnselen mede. Hoe gewichtig de taak der psychologie, die zich louter met verschijnselen bezig houdt, ook moge zijn, het onderling verband der verschijnselen te achterhalen, gaat haar krachten te boven. Bijzonder duidelijk treedt de onmacht eener psychologie, die slechts verschijnselen kennen wil, aan het licht, wanneer zij het teleologisch karakter van denk- en wils-proces tracht te verklaren. Hier laten de wetten der associatie en reproductie haar geheel en al in den steek; wil zij hier niet van alle verklaring afzien, dan is zij genoodzaakt de causale werking van een factor aan te nemen, die niet van phenomenalen aard is, maar de verschijnselen uitkiest, richt en samenvat overeenkomstig het doel, dat het individu, hetzij bewust, hetzij onbewust, beoogt. Zulk een causalen factor noemt Stern akt. Akten en verschijnselen liggen niet in hetzelfde vlak; de laatste zijn passief, terwijl de eerste, omdat zij niet onmiddellijk in de zelf-waarneming gegeven zijn, slechts in overdrachtelijken zin psychisch mogen heeten.

Tegenover het verschijnsel is de akt beginsel van eenheid, maar slechts in zooverre als hij den bewustzijnsverschijnselen, die op een gegeven oogenblik of over een korte spanne tijds optreden, richting op een bepaald doel verleent. De akten kunnen echter onmogelijk het eenige principe van eenheid zijn. De verscheidenheid, die in het individu valt

waar te nemen, zou daardoor wel verminderd, maar niet in een «unitas» zijn opgelost. De disposities, de bestanddeelen der derde coupe, die Stern door het individu aanbrengt, brengen echter de gewenschte eenheid een stap dichterbij. De akt toch, de determineerende factor van het psychisch gebeuren is zonder determinatie-vermogen niet mogelijk. Een wilsdaad kan op een willekeurig gekozen oogenblik in een individu slechts dan plaats grijpen, wanneer een chronische dispositie tot willen aanwezig is. De dispositie nu is de band, die in de verscheidenheid der akten van het verleden, het heden en de toekomst eenheid aanbrengt.

Het zou mij te ver voeren, wanneer ik de diepgaande verschillen, die er tusschen het begrip dispositie van Stern en dat der oude vermogenspsychologie bestaan, wilde opsommen. Zij treden zeer duidelijk aan het licht in de eigenaardige betrekking, waarin zich bij Stern de dispositie tegenover de beide vorige coupen door het individu — die der verschijnselen en akten — bevindt. De verhouding der dipositie tot de verschijnselen is n.l. indirect — d. w. z. door middel der akten gegeven — en dientengevolge wordt de eenheid der dispositie niet door de gelijkvormigheid der verschijnselen bepaald, die bij haar actualiseering optreden — zooals dit bij de vermogenspsychologie het geval was — maar door de gelijkvormigheid der akten of, daar de akten teleologische factoren zijn, door de eenheid van het speciaal, persoonlijk doel. Opmerking verdient nog, dat evenmin als de akten, de disposities aanspraak op het predicaat psychisch in eigenlijken zin kunnen maken. De verschillende disposities vormen — en ook daarin verschilt het begrip dispositie bij Stern van dat der vermogenspsychologie — geen mozaïek van zelfstandige realiteiten, maar uitstralingen van een enkele ééne fundamenteele dispositie, het Ik, de laatste coupe, die door het individu kan worden aangebracht. De uiteindelijke eenheid, waarin het Ik de verscheidenheid, die men in het individu aantreft, samenvat, bezit een louter teleologisch karakter: zij bestaat in het richten der disposities en daar-

mede der akten en verschijnselen op het doel, dat het individu, hetzij bewust, hetzij onbewust nastreeft.

De physische structuur van het individu beantwoordt geheel aan de psychische met haar vier coupen. Stern onderscheidt physische verschijnselen, akten, disposities en organisme. Alleen de verschijnselen mogen op den naam «physisch» in eigenlijken zin aanspraak maken: de akten en disposities en ook het organisme heeten physisch in oneigenlijken zin.

De vraag is nu of het dualisme van Ik en organisme in de eenheid van het individu kan worden opgelost. Wij zijn daarmede teruggekeerd tot het overoude vraagstuk van de betrekking, die er tusschen het psychische en physische, geest en stof, ziel en lichaam, bestaat. In den loop van ons onderzoek zijn wij echter op gegevens gestooten, die het probleem een heel stuk nader tot een bevredigende oplossing schijnen te brengen. Had men tot nu toe steeds gevraagd naar de betrekking, waarin gewaarwordingen, voorstellingen, gevoelens enz. staan tot de daarmede evenwijdig loopende physiologische processen, zoo geldt het nu te weten, hoe zich de beide, in laatste instantie gegeven eenheden, het Ik en het organisme, onderling verhouden. Wij weten reeds, dat de predicaten psychisch en physisch slechts in oneigenlijken zin aan de akten en disposities kunnen worden toegekend. Zij zijn in eersten aanleg meta-psychophysisch. Maar evenmin heeft het zin van een psychisch Ik en een physisch organisme te spreken. Wat het Ik kenmerkt, is niet, dat er zich psychische verschijnselen in afspelen, maar dat het deze, door middel van akten en disposities, samenvat in de eenheid van het individueele leven en dienstbaar maakt aan zijn eigenlijk innerlijk doel. Hetzelfde geldt voor het organisme met betrekking tot de physische verschijnselen. Het eigenlijk wezen van het menschelijk individu komt dus niet zoozeer in het dualisme van het psychische en physische als wel in de identiteit van individualiseering en richting op het doel in Ik en organisme tot uitdrukking.

Deze beide vormen wat Stern noemt de persoon, die ondanks de veelheid harer deelen een werkelijke eenheid met eigen wezen en eigen waarde bezit en die, ondanks de verscheidenheid harer functies, een werkelijke, doelmatige zelfwerkzaamheid ontvouwt. Tevergeefs zoekt men in deze bepaling naar de oude onderscheiding van psychisch en physisch; zij is van secondair belang, want de persoon is «psychophysisch-neutraal». «Nicht dass es Physisches und Psychisches gibt, sondern dass es reale Personen gibt, ist die Grundtatsache der Welt. Dass diese Personen sich und anderen erscheinen können und hierdurch die Phänomene des Psychischen und Physischen erzeugen können, ist erst eine Welttatsache zweiten Ranges» [1]).

Het lijkt mij voldoende deze nieuwe opvatting omtrent de betrekking tusschen het psychische en het physische in het licht te hebben gesteld; haar gewicht behoeft voor hen, die van het nauw verband, dat er tusschen de wijze, waarop men zich deze verhouding denkt en de meest fundamenteele problemen, die de wijsgeer zich stelt, overtuigd zijn, geen nader betoog.

Het nieuwe geluid, dat Stern deed hooren, vindt nog maar weinig weerklank van den kant der vertegenwoordigers van de wetenschappelijke psychologie [2]). Maar het kan niet worden gesmoord, want het bezit kracht, niet het minst, omdat het resoneert op hetgeen de diepste denkers aller eeuwen en daaronder de stichter der psychologie, Aristoteles in de eerste plaats [3]), over grond en wezen van het psychisch gebeuren hebben geleerd. Het doet het geloof aan de continuiteit van het menschelijk denken, dat sinds Descartes met zijn tot het uiterste toegespitst individualisme zulke

---

1) Person und Sache. blz. 204, 205.

2) Vgl. Die Psychologie und der Personalismus blz. 4.

3) Wat de invloeden betreft, die, naar Sterns eigen zeggen, op zijn «kritisch personalisme» hebben gewerkt, vergelijke men «Person und Sache» Vorwort. blz. VII en VIII.

geweldige schokken heeft ondergaan, helderder lichten en sterkt de hoop van hen, die, ondanks de verzekering van Kant, dat philosopheeren wel, philosophie niet kan worden geleerd [1]), aan de philosophie als wetenschap zijn blijven gelooven. Want al moge voor de zoekende rede vaak het bittere woord opgaan, dat St. Rosa in 1822 aan Victor Cousin schreef: «raisonner c'est douter et douter c'est souffrir», voor de philosophie gelden de woorden, waarmede Ollé-Laprune zijn schitterend boek «Le prix de la vie» besluit: «La philosophie ne trompe que ceux qui n'attendent pas assez d'elle.»

MIJNE HEEREN CURATOREN. Het zij mij vergund U hier mijn dank te betuigen voor het vertrouwen, dat gij getoond hebt in mij te stellen door mij voor een benoeming aan deze Universiteit voor te dragen. Het feit, dat Uwe voordracht plaats had, nadat mij twee jaren lang gelegenheid was geschonken hier onder Uw oog werkzaam te zijn, doet mij deze onderscheiding op nog hoogeren prijs stellen. Ik wil trachten de verwachtingen, die Gij van mij koestert naar best vermogen te verwezenlijken.

Gaarne grijp ik de gelegenheid aan, HOOGGELEERDE OVINK, om openlijk uit te spreken hoezeer ik het op prijs stel Uw medewerker te zijn. Het nauwe verband, dat er tusschen empirische psychologie en philosophie bestaat en m. i. tot beider welzijn steeds moet worden gehandhaafd, zal mij meermalen veroorloven uit den schat Uwer wetenschap en ervaring te komen putten. Ik zal mij gelukkig achten, wanneer ik somtijds door een bescheiden tegengegeschenk uit het gebied mijner wetenschap van mijn dankbaarheid kan doen blijken.

HOOGGELEERDE BEYSENS. De vriendschap en belangstelling, welke Gij mij steeds en reeds lang voor mijn verblijf

[1]) Kritik der reinen Vernunft. III Methodenlehre. Ed. Reclam. blz. 632.

hier te Utrecht hebt betoond, schenken mij de verzekering, dat de uren, die ik ter bespreking van de aan ons toevertrouwde belangen met U zal mogen doorbrengen, tot de aangenaamste en vruchtbaarste van mijn werkkring zullen behooren.

Het zou onbescheiden zijn, HOOGGELEERDE WINKLER, wanneer ik alles, wat ik U te danken heb, hier trachtte op te sommen. Evenals op de ontwikkeling der neurologische en psychiatrische wetenschap hebt Gij ook op die der psychologie hier te lande Uw stempel gedrukt en hoewel Gij mij op dit laatste gebied niet tot Uw volgeling hebt gemaakt, hebben toch meerdere van Uw gedachten bevruchtend op mijn geest gewerkt. Dat het laboratorium voor experimenteele psychologie in Uw kliniek gevestigd is, acht ik om meer dan één reden een voorrecht, niet het minst, wijl ik daardoor in de gelegenheid zal zijn, dagelijks den weldadigen invloed van Uw geest en Uw voorbeeld op mijn arbeid te ondervinden.

Mijn vreugde U hier tegenwoordig te zien, HOOGGEACHTE MICHOTTE, wordt getemperd door de herinnering aan de droevige omstandigheden, die U reeds zoo lang van Uw land en Uw werk verwijderd houden. De vier gelukkige jaren, dat ik te Leuven onder Uw leiding in de beginselen onzer wetenschap werd ingewijd, zal ik evenals den rijkdom van Uw geest en de warmte van Uw hart steeds met innige waardeering blijven gedenken. Moge de vrede U spoedig in de gelegenheid stellen wederom de volle maat van Uw kennen en kunnen in Uw eigen werkplaats te ontplooien.

Het is U, naar ik hoop, aan de hand der denkbeelden, die ik zoo even mocht ontwikkelen, wel duidelijk geworden, DAMES EN HEEREN STUDENTEN, in welke richting mijn onderwijs zal gaan. De experimenteele psychologie neemt daarbij de eerste plaats in, maar daarnaast zal toch ook

de noodige aandacht worden gewijd aan vraagstukken uit het gebied der individueele en toegepaste psychologie eenerzijds, aan problemen van psychologisch-wijsgeerigen aard anderzijds. Het verband met de experimenteele psychologie mag daarbij niet uit het oog worden verloren; want al is het waar, dat de individueele en toegepaste psychologie bezig zijn zich tot een zelfstandige wetenschap op te werken, zij zullen, vooral in den eersten tijd, nog menigmaal genoodzaakt zijn een beroep te doen op de betere methodiek en den grooteren rijkdom aan instrumenteele hulpmiddelen, waarover haar oudere zuster beschikt. Van den anderen kant moet het wijsgeerig denken over de ziel, wil het vruchten dragen, diep in de ervaring geworteld staan. De tijd der philosophische luchtkasteelen is voorbij; de metaphysiek kan hedentendage niet anders zijn dan het geheel van veronderstellingen, dat dienen moet om de gegevens der onmiddellijke ervaring te verklaren en de psychologie geeft ons, voor haar deel, die ervaring hoofdzakelijk onder den microscoop van het experiment.

De veelzijdigheid van mijn werkkring stelt dus wel zware eischen, maar daar staat tegenover, dat zij mij de gelegenheid opent tot contact met studenten van alle faculteiten. En juist van dat contact, op college en laboratorium, stel ik mij zeer veel voor. Ik hoop niets vuriger dan dat het U en mij ten goede kome.
